

Ks. Paweł Cieślik

**KSZTAŁTOWANIE SIĘ OBRZĘDÓW ŚWIĘCEŃ PREZBITERÓW
W LITURGII RZYMSKIEJ W ŚWIELE PONTYFIKAŁU
RZYMSKO – GERMAŃSKIEGO Z X WIEKU**

W niniejszym artykule zostanie ukazany historyczny rozwój obrzędów święceń prezbiterów w świetle *Pontyfikału Rzymsko – germańskiego*. Genezę liturgii sakramentu święceń stanowi praktyka pierwotnego Kościoła, polegająca na ustanawianiu w konkretnych wspólnotach biskupów, prezbiterów i diakonów. W czasach Nowego Testamentu ordynacja kandydatów do wspomnianych urzędów dokonywała się za sprawą dwóch istotnych czynności, jakimi były nałożenie rąk i modlitwa. Dzięki temu w pierwotnym Kościele z pewnością funkcjonowała lokalna hierarchia.

W drugim stuleciu dokonał się bardzo ważny proces kształtowania się struktury Kościoła, a tym samym różnicowania poszczególnych urzędów, wynikających z otrzymanych święceń. Ukształtowana w ten sposób liturgia sakramentu święceń obejmuje, ze względu na swój trójstopniowy charakter, święcenia biskupa, prezbitera i diakona.

Współcześnie, udzielanie święceń w Kościele katolickim dokonuje się zgodnie ze strukturą obrzędów zawartą w odnowionym po Soborze Watykańskim II *Pontyfikałe Rzymskim*. Wspomniana księga stanowi owoc kształtowania się liturgii na przestrzeni wieków, a jednym z bardzo ważnych etapów tego procesu stanowi będący przedmiotem szczegółowej analizy tego artykułu *Pontyfikał Rzymsko – germański*.

1. Obrzęd święceń prezbiterów w dawnej liturgii rzymskiej

W świetle rzymskich sakramentarzy¹ i zbiorów *Ordines Romani*² można dokonać pewnej rekonstrukcji obrzędu święceń, który w dawnej liturgii rzymskiej był bardzo prosty i zwięzły. Papież wygłaszał przemówienie, w którym wymieniał kolejno kandydatów z konkretnego kościoła, którzy z pomocą Jezusa Chrystusa zostali wybrani do stanu prezbiterów, a następnie zwracał się do zgromadzonych wiernych o wyrażenie opinii, zastrzegając przy tym, że jakikolwiek sprzeciw wobec kandydatów powinien być czyniony w poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem oraz z uwzględnieniem przynależności do wspólnoty Kościoła.

Obrzęd święceń rozpoczynał się podczas liturgii słowa, po czytaniu z Nowego Testamentu. Papież wzywał zgromadzonych wiernych do modlitwy za kandydatów, którą stanowiła litania, ułożona z całej serii wezwań *Kyrie*. Podczas jej odmawiania postawę prostracji przyjmowali mający przyjąć święcenia kandydaci, jak również biskup. Bezpośrednio po zakończeniu litanii była odmawiana kolekta, w której celebrans prosił za kandydatów, aby Bóg obdarzył ich błogosławieństwem Ducha Świętego oraz mocą łaski kapłaństwa.

Ordines Romani opisują właściwy moment święceń prezbiterów bardzo prosto: archidiakon³ przyprowadzał kandydata przed ołtarz, zdejmował z niego dalmatykę, wręczał mu ornat, a następnie prowadził do biskupa⁴. Po nałożeniu rąk (zarówno przez biskupa, jak też innych prezbiterów)

¹ Por. L. C. MOHLBERG, *Sacramentarium Veronense*, Rzym 1956, nr 952-954; J. DESHUSSES, *Le Sacramentaire Gregorien*, Freiburg 1992, nr 27-29; L. C. MOHLBERG, L. EIZENHOFER, P. SIFRIN, *Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli. Sacramentarium Gelasianum*, Rzym 1981, nr 140-148.

² Por. M. ANDRIEU, *Les Ordines Romani du haut moyen age*, t. I-IV, *Spicilegium sacrum lovaniense* 11, 23, 24, 28, 29, Louvain 1931-1961. Odtąd skrót: OR. Obrzędy święceń prezbiterów zawierają OR XXXIV; XXXVI; XXXIX.

³ Może wydawać się zaskakujące, że o przygotowaniu kandydatów zaświadcza archidiakon (w pierwszym tysiącleciu urząd archidiakona pełnił zawsze diakon, nigdy zaś prezbiter). Wyjaśnieniem tego faktu jest rola archidiakona, jaką pełnił on w tym okresie w Kościele. Archidiakon był ważną i wpływową osobą w diecezji, a oprócz różnych obowiązków, które współcześnie wykonuje wikariusz generalny, odpowiadał także za formację kandydatów do święceń, pełniąc funkcję dzisiejszego rektora seminarium. W ten sposób był on odpowiednią osobą do tego, żeby potwierdzić przed biskupem właściwe przygotowanie kandydatów. Por. J. BLIGH, *Ordination to the Priesthood*, Londyn-Nowy Jork, 1956, s. 75.

⁴ Por. OR XXXIV, 11.

terów), biskup wypowiadał słowa modlitwy konsekuracyjnej. Ceremonię kończyło przekazanie nowo wyświęconemu znaku pokoju przez biskupa i obecnych prezbiterów, po czym następowała proklamacja Ewangelii oraz dalszy przebieg Mszy świętej. Głoszenie Ewangelii zasadniczo było przeznaczone dla jednego z nowo wyświęconych diakonów, podczas gdy neoprezbiterzy jako pierwsi przyjmowali Komunię świętą i uczestniczyli w jej rozdawaniu. Na zakończenie liturgii ogłaszano wszystkim tytuł święceń, to znaczy skierowanie nowo wyświęconego prezbitera do konkretnej wspólnoty⁵. Ten zwyczaj wynikał ze wskazań Soboru Chalcedońskiego (kanon 6), w świetle których święcenia absolutne uważano za nieważne, lecz wspomniana praktyka zanikła ostatecznie w XII wieku⁶. Potem nowo wyświęceni prezbiterzy rzymscy udawali się do swoich kościołów tytularnych, gdzie po raz pierwszy odprawiali samodzielnie Eucharystię, posiadając przy tym prawo zaśpiewania hymnu *Gloria in excelsis Deo*.

2. Święcenia w liturgii rzymsko-galijskiej

Obrzęd święceń prezbiterów w dawnym rycie rzymskim był bardzo prosty, a jego najważniejszym elementem była modlitwa konsekuracyjna i nałożenie rąk przez biskupa. Kolejny etap kształtowania się obrzędów święceń związany jest z rozwojem liturgii rzymskiej, dokonującym się od VIII wieku na terenach położonych na północ od Alp. W następstwie polityki podjętej w drugiej połowie VIII wieku przez Pepina Krótkiego i kontynuowanej przez Karola Wielkiego, jednym z istotnych elementów umacniania struktur cesarstwa było ujednoczenie liturgii.

To zadanie miało się dokonać przez wprowadzenie w lokalnych Kościołach liturgii rzymskiej, co zainspirowało proces powstawania ksiąg liturgicznych, na podstawie których duchowni zamieszkujący tereny położone na północ od Alp otrzymaliby wzorcowy przebieg liturgii. W następstwie tych założeń zaczęto redagować *Ordines Romani* (zawierające zestaw rubryk i szczegółowych wskazań dotyczących sprawowania liturgicznych ceremonii) oraz sakramentarze (księgi obejmujące modlitwy i mszalne formularze). Jednak w miarę powstawania i rozpowszechniania

⁵ Por. OR XXXIX,26.

⁶ Por. W. SCHENK, *Liturgia sakramentów świętych*, t. 2, Lublin 1962, s. 94.

tych tekstów, do opisu rzymskiej liturgii święceń włączono również lokalne elementy, odpowiadające germańskim i frankońskim tradycjom liturgicznym. Tym samym proces kształtowania się obrzędów święceń prezbiteratu dokonywał się pod wpływem wzajemnego oddziaływania na siebie dwóch odmiennych tradycji liturgicznych: rzymskiej i galijskiej⁷.

Wspomniane wpływy poza rzymskich tradycji liturgicznych dotyczyły przede wszystkim obrzędów wyjaśniających, które miały sugestywnie ukazywać sens i znaczenie sakramentu święceń. Jednym z takich nowych rytów stało się namaszczenie, które w VII wieku było szeroko rozpowszechnione w galijskich i starohiszpańskich obrzędach święceń. Z Hiszpanii zaczerpnięto także zwyczaj przekazywania liturgicznych szat (stuły i ornatu) oraz insygniów urzędowych, którymi w przypadku święceń prezbiterów były kielich z winem i wodą oraz patena z hostią⁸.

3. Geneza *Pontyfikału Rzymsko – germańskiego*

Kształtowaniu się liturgii mszalnej oraz liturgii poszczególnych sakramentów towarzyszyło jednocześnie powstawanie i tworzenie nowych ksiąg liturgicznych. Wspomniany proces rozpoczął się w Kościele w VIII wieku i wynikał z potrzeby konsolidacji życia liturgicznego. Istota tego procesu polegała na tworzeniu mieszanych lub pełnych ksiąg liturgicznych, ułatwiających sprawowanie liturgii⁹.

Przykładem takiej księgi jest pontyfikał, który w liturgii rzymskiej stanowi księgę liturgiczną przeznaczoną dla biskupa i zawierającą potrzebne mu do sprawowania sakramentów formularze eucharystyczne i odpowiadające im rubryki. Pontyfikał objął także obrzędy święceń prezbiteratu, podczas których biskup pierwotnie musiał korzystać z dwóch różnych ksiąg:

⁷ Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe im Römischen Ritus. Eine liturgiehistorische Studie*, Trewir 1962. Autor szczegółowo analizuje ten proces i podejmuje próbę rekonstrukcji obrzędu święceń prezbiterów.

⁸ Por. W. SCHENK, *Liturgia* dz. cyt., s. 94.

⁹ Poszczególni historycy liturgii szczegółowo opisują ten proces, ukazując w swoich opracowaniach jego źródła i przebieg. Por. J. W. BOGUNIOWSKI, *Rozwój historyczny ksiąg liturgii rzymskiej do Soboru Trydenckiego i ich recepcja w Polsce*, Kraków 2001; C. VOGEL, *Medieval Liturgy. An Introduction to the Sources*, Waszyngton 1986; E. PALAZZO, *A History of Liturgical books from the Beginning to the Thirteenth Century*, Collegeville 1998.

sakramentarza zawierającego teksty euchologiczne oraz *Ordines Romani* z opisami rubryk i szczegółowego przebiegu ceremonii pontyfikalnych.

Na przestrzeni VIII i IX wieku w obrębie lokalnych Kościołów podjęto próby połączenia w jednej księdze modlitw pochodzących z sakramentarza oraz rubryk umieszczonych w *Ordines Romani*. W ten sposób powstał kolejny typ księgi liturgicznej, to znaczy pontyfikał, chociaż pierwotnie nie posługiwano się tym określeniem, a sami kompilatorzy szukali właściwej nazwy¹⁰. Przykładem ilustrującym to zjawisko może być *Pontyfikał bpa Egberta z Yorku*, który powstał w latach 732 – 755 i obok podstawowych elementów rzymskich, zawierał także wpływy anglosaskie. Podobny charakter posiadał pochodzący z końca IX wieku *Pontyfikał z Poitiers*, który opierał się na źródłach rzymskich, gelazjańskich i gregoriańskich, a ponadto porządkował obrzędy zgodnie z cyklem roku liturgicznego. Jednak w większości przypadków skodyfikowane pontyfikały nie odegrały istotnej roli, głównie ze względu na ich lokalny charakter i przeznaczenie zasadniczo dla konkretnego Kościoła partykularnego¹¹.

Zupełnie inaczej stało się w przypadku pontyfikału opracowanego w latach 950 – 963 w klasztorze św. Albana w Moguncji. Pierwotnie ta księga nie posiadała ściśle określonej nazwy i funkcjonowała jako *Ottisches Pontifikale* lub *Mainzner Pontifikale*. Francuski historyk liturgii M. Andrieu określił ją mianem *Pontificale Romano – germanicum saeculi X*, podkreślając tym samym jej pochodzenie i powszechny zasięg¹². Krytyczne wydanie tekstu opracował następca M. Andrieu przy katedrze profesorskiej z uniwersytetu strasburskiego C. Vogel, wspólnie z R. Elze, historykiem liturgii z Berlina¹³.

Geneza powstania tej księgi związana jest z polityką prowadzoną przez Ottona I, który podobnie jak Karol Wielki w odnowie kultu i ujednolice-

¹⁰ Por. J. W. BOGUNIEWSKI, *Rozwój historyczny* dz. cyt., s. 159-160.

¹¹ Tamże, s. 160.

¹² Zob. M. ANDRIEU, *Immixtio et consecratio. La consecration par contact les documents liturgiques du moyen-age*, Paris 1924 oraz TENZE, *Les Ordines Romani du haut moyen age*, t. 1, Louvain 1931, s. 494-548.

¹³ Zob. C. VOGEL, R. ELZE, *Le pontifical Romano-germanique du Xe siècle*, w: *Studia e Testi*, 226, t. 1-2, Watykan 1963. Odtąd skrót: PRG. Trzeci tom wydany w tym samym wydawnictwie w 1972 roku, poświęcono ogólnemu omówieniu pontyfikału, a także dołączono tablice porównawcze i indeksy tekstów liturgicznych. Zob. C. VOGEL, R. ELZE, *Introduction general et Tables*, t. 3, Watykan 1972.

niu liturgii upatrywał istotny czynnik sprzyjający umocnieniu władzy cesarskiej i zbudowaniu nowego imperium¹⁴. To właśnie ówczesnego władcę Germanii należy uznać za inspiratora PRG. Realizację tego postulatu z pewnością koordynował arcybiskup Moguncji, którym w latach 954-968 był Wilhelm I – syn Ottona I, a zarazem brat Ottona II. Za miejsce powstania PRG historycy jednomyślnie przyjmują benedyktyńskie opactwo św. Albana, przy czym szczegółowa analiza księgi i jej struktury wskazuje nie tyle na pojedynczego autora, co raczej na grupę redakcyjną¹⁵. Szczegółowe badania pozwoliły zarazem określić przybliżoną datę powstania pontyfikału: *terminus ante quam non* wyznacza włączony do księgi *Ordo Romanus XL*, który powstał w 950 roku. Z kolei *terminus post quam non* stanowi opis koronacji królewskiej (*ordo ad regem benedicendum*), który pojawia się po raz pierwszy właśnie w PRG i jest uderzająco podobny do opisu koronacji króla Ottona II, która miała miejsce 26 maja 961 roku w Aachen i została szczegółowo opisana przez miejscowego kronikarza¹⁶.

Pontyfikał Rzymsko – germański stanowi przykład liturgii sprawowanej na północ od Alp, którą uważano za rzymską, chociaż w rzeczywistości ta liturgia zawierała wiele elementów germańskich i galijskich, które dołączono do obrzędów właściwych dla liturgii rzymskiej. Wspomniany *Pontyfikał* zawierał między innymi obrzędy święceń prezbiteratu (*Ordo qualiter in romana ecclesia presbiteri, diaconi vel subdiaconi eligendi sunt*)¹⁷. W obrzędzie tym zebrano istniejące wcześniej modlitwy oraz odpowiadające poszczególnym czynnościom rubryki, a także dołączono nowe formuły i ryty. Tym samym w następstwie galikanizacji rzymskiej liturgii ukształtował się rzymsko-galijski obrzęd święceń prezbiterów, czego świadectwem jest właśnie zredagowana w Moguncji księga. Istotne znaczenie PRG w kontekście prezbiteratu wynika stąd, że po raz pierwszy przekazuje on całościowy i integralny obrzęd święceń, zawierając dokładny opis poszczególnych czynności oraz treść modlitw i mszalnego formularza.

¹⁴ POT. E. PALAZZO, *A History* dz. cyt., s. 205.

¹⁵ POT. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s. 145.

¹⁶ POT. E. PALAZZO, *A History* dz. cyt., s. 205-206.

¹⁷ Zob. PRG XVI, 1-38.

4. Przebieg liturgii święceń prezbiterów w *Pontyfikale Rzymsko – germańskim*

Opis liturgii święceń prezbiterów jest złożony z dwóch części, które różnią się zasadniczo między sobą, co potwierdza tezę o zgromadzeniu w PRG różnych tradycji liturgicznych i wzajemnych ich zestawieniu. Pierwszą część stanowi *ordo qualiter in romana ecclesia presbiteri, diaconi vel subdiaconi eligendi sunt*¹⁸. W samym nagłówku charakterystyczne jest zredagowanie podobnego obrzędu dla święceń prezbiterów, diakonów i subdiakonów, co w dalszym rozwoju teologii scholastycznej przyczyniło się do wyodrębnienia tak zwanych święceń wyższych, w celu odróżnienia ich od święceń niższych, które stanowiły ostiariat, egzorcystat, lektorat i akolitat (ostatecznie ten podział dokonał się w XIII wieku). Niektóre rubryki zostały bezpośrednio przejęte z *Sakramentarza gelazjańskiego*. Ponadto styl i treść tej części PRG wyraźnie wskazuje na zaczerpnięcie z rzymskich *Ordines*, co wyraża zarówno sugerowany termin święceń (*mense primo, quarto, septimo et decimo, sabbatorum die in XII lectionibus*), miejsce sprawowania całej ceremonii (*ad Sanctum Petrum*, to znaczy w bazylice świętego Piotra), jak również wkomponowanie obrzędów w strukturę liturgii mszalnej (*postquam antiphonam ad introitum dixerint, data oratione et expletis omnibus ex more*). Kompilatorzy PRG odwołali się do zwyczajów liturgii papieskiej w Rzymie (sięgających nawet V wieku), według których uprzywilejowanym terminem udzielania święceń była wigilia niedzieli przypadającej w czasie Okresowych Dni Kwartalnych (w marcu, czerwcu, październiku i grudniu).

Obrzęd rozpoczynał się od przedstawienia kandydatów biskupowi, co wraz z odpowiednią formułą czynił archidiakon (*postulat mater ecclesia catholica ut hunc praesentem subdiaconem ad onus diaconii, vel presbiterii ordinetis*)¹⁹. Na uwagę zwraca określenie godności kapłańskiej mianem jarzma (*onus*), co stanowi aluzję do skargi Mojżesza w związku z samotnym prowadzeniem ludu i brakiem współpracowników w dźwiganie tego ciężaru (por. Lb 11,11-14) i stanowi wpływ średniowiecznej teologii. W dalszym dialogu biskup pytał, czy kandydat jest godny otrzy-

¹⁸ Tamże 1-4.

¹⁹ Tamże XVI, 1.

mania święceń, co archidiacon potwierdzał na tyle, na ile ludzka ułomność pozwala to stwierdzić (*Quantum humana fragilitas nosse sinit, et scio et testificor ipsum dignum esse ad huius onus officii*).

Następnie biskup przemawiał do wiernych, potwierdzając publicznie dokonany wybór (*Auxiliante domino deo et salvatore nostro Iesu Christo elegimus in ordine subdiaconii, diaconi seu praesbyterii illum acolitum, diaconum de titulo ill. ad titulum S. mart. N., ad ecclesiam que est in pago Ill. vel monasterium N*). Znamienne w tej formule jest określenie tytułu święceń, oznaczającego skierowanie nowo wyświęconego do konkretnej wspólnoty, w odróżnieniu od tak zwanych święceń absolutnych. Zgodnie ze starożytną tradycją biskup zwraca się również z prośbą o wyrażenie opinii na temat kandydata (*Si quis autem habet aliquid contra hos viros, pro Deo et propter Deum cum fiducia exeat et dicat; verumtamen memor sit communionis suae*). Obecni na liturgii mogli wypowiedzieć swoją opinię na temat kandydatów i odważnie je przedstawić, uwzględniając zarazem obecność Boga i pamiętając o swojej kondycji (*conditio*)²⁰.

Bezpośrednio po tym obrzędzie następowała prostracja kandydatów do prezbiteratu oraz udzielającego święceń biskupa (*prostratis cum pontifice in oratorio*). W tym czasie chór rozpoczyna śpiew litanii (*incipit chorus letaniam*), przywołując wstawiennictwo świętych. Rekonstrukcję błagalnej litanii do świętych można uzyskać, odwołując się do pochodzącego z X wieku manuskryptu²¹. W porównaniu do współcześnie odmawianej podczas święceń litanii, tekst jest bardzo krótki i obejmuje prośbę o wstawiennictwo stosunkowo niewielkiej ilości świętych.

²⁰ W niektórych rękopisach PRG pojawia się zmieniona formuła, w której zamiast *communio* w tekście jest *conditio*. Takie brzmienie tekstu ostatecznie przyjął Pontyfikał Duranda. Interpretacja każdego z tych wyrażeń sprawia wiele trudności. Pod pojęciem *communio* być może kryło się ostrzeżenie przed ekskomuniką, czyli wykluczeniem ze wspólnoty kościelnej. Przyjmuje się też, że stanowiło to przypomnienie obowiązku braterskiej miłości, wynikającej z uczestnictwa w tej samej wspólnocie Kościoła. Por. J. BLIGH, *Ordination...* dz. cyt., s. 77. *Conditio* rozumiano prawdopodobnie jako status stworzenia, a więc wyraz niedoskonałości będącej następstwem grzechu pierwotnego i słabości człowieka. Por. B. NADOLSKI, *Leksykon liturgii*, Poznań 2002, s. 1417.

²¹ Por. J. MORINUS, *Commentarius de sacris Ecclesiae ordinationibus*, Antwerpia 1696, cyt. za: J. BLIGH, *Ordination* dz. cyt., s. 86.

<i>Kyrie eleison.</i>	<i>Christe eleison.</i>
<i>Christe audi nos.</i>	<i>S. Maria ora.</i>
<i>S. Michael ora.</i>	<i>S. Gabriel ora.</i>
<i>S. Raphael ora.</i>	<i>Omnes S. Angeli. orate.</i>
<i>S. Ioannes ora.</i>	<i>S. Petre ora.</i>
<i>S. Paule ora.</i>	<i>S. Andrea ora.</i>
<i>Omnes S. Apostoli orate.</i>	<i>S. Stephane ora.</i>
<i>S. Line ora.</i>	<i>S. Clete ora.</i>
<i>Omnes S. Martyres orate.</i>	<i>S. Sylvester ora.</i>
<i>S. Leo ora.</i>	<i>S. Ambrosi ora.</i>
<i>S. Augustine ora.</i>	<i>Omnes S. Confessores orate.</i>
<i>S. Agnes ora.</i>	<i>S. Agatha ora.</i>
<i>Omnes S. Virgines orate.</i>	<i>Omnes Sancti. Orate.</i>
<i>Per Nativitatem tuam lib. nos D.</i>	<i>Per Circumcisionem tuam lib. nos D.</i>
<i>Per Baptismum tuum lib. nos D.</i>	<i>Per Jejuniu tuum lib. nos D.</i>
<i>Ut Apostolicum nostrum</i>	<i>Ut Regem nostrum</i>
<i>Ut episcopum nostrum,</i>	<i>Ut episcopum nostrum,</i>
<i>Fili Dei, te rog.</i>	<i>Agnus Dei, qui tollis.</i>
<i>Christe audi, audi nos.</i>	<i>Christe audi, audi nos.</i>

Zawarty w dalszej części XVI sekcji PRG opis święceń prezbitera (*ordinatio presbiteri*) rozpoczyna się od rubryki, oznaczającej początek właściwych obrzędów bezpośrednio po czytaniu, śpiewie tractusu i litanii²². Tym samym w odniesieniu do święceń wzmianka o litanii pojawia się po raz drugi, co suponuje pytanie o jej właściwe miejsce w strukturze obrzędu. Zarazem widoczne jest, że obrzęd święceń w PRG stanowi zbiorową pracę wielu autorów, a ponadto zawiera pochodzące z różnych źródeł

²² PRG XVI, 21.

materiały, nie zawsze zestawione ze sobą w harmonijny sposób, a nawet niekiedy wzajemnie ze sobą sprzeczne²³.

Następnie dwóch diakonów prowadziło kandydata mającego stulę założoną na jednym ramieniu, po czym dwóch kolejnych prezbiterów przedstawiało go bezpośrednio biskupowi. Biskup pytał o odpowiednie przygotowanie kandydata, czego wyrazem był dialog z obecnymi prezbiterami (*Est dignus? Dignus est. Est iustus? Iustus est*), co według PRG należało trzykrotnie powtórzyć²⁴. Wówczas rozpoczynał się dialog między biskupem a mającym przyjąć święcenia, który w takiej formie pojawia się w historii liturgii święceń prezbiteratu po raz pierwszy. Dialog ten odbywał się za pomocą charakterystycznej formuły: *Czy chcesz? Chcę (Vis? Volo)*, dotyczącej pragnienia wstąpienia do stanu prezbiterów, wytrwania w tym stanie zgodnie z kanonami prawa kościelnego oraz przyrzeczenia posłuszeństwa biskupowi w pełnionej posłudze na terenie diecezji²⁵.

Nowość w *Pontyfikale Rzymsko – germańskim* stanowiło przyrzeczenie posłuszeństwa²⁶. Ostatnie bowiem pytanie dotyczyło relacji pomiędzy biskupem a wyświęcanym prezbiterem, który zobowiązywał się do tego, aby w pełnionej przez siebie posłudze być wobec biskupa posłusznym i zgodnym (*obediens et consentiens*), zgodnie z zasadami sprawiedliwości (*secundum iustitiam*). Wspomniana formuła ma jurydyczny charakter i z pewnością była konsekwencją stosunków panujących w feudalnym społeczeństwie, co znalazło swoje odniesienie także wewnątrz wspólnoty Kościoła. Kandydat składał przyrzeczenie w obecności Boga i świętych oraz potwierdzał gotowość do wypełnienia tego zobowiązania (*et hoc Deo et sanctis eius ita in praesenti promitto prout scio et implere valeo. Ita me Deus adiuvet et sanctis eius*).

PRG nie wspomina na temat gestu towarzyszącego wypowiedaniu tych słów, niemniej jednak przypuszcza się, że zgodnie z ówczesnymi zwyczajami kandydat do święceń, klęcząc przed biskupem, wkładał złożone ręce w jego

²³ Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s. 147.

²⁴ PRG XVI, 22.

²⁵ Występujące w tekście słowo *parochia*, należy rozumieć jako diecezję, dla potrzeb której kandydat jest wyświęcany.

²⁶ Tamże 23.

dłonie²⁷. Zdaniem J. A. Jungmanna ten germański zwyczaj, istniejący już w IX wieku w feudalnym społeczeństwie, został wprowadzony do liturgii, aby właściwie wyrazić relację między biskupem a prezbiterem²⁸. Wspomniany gest wywodził się prawdopodobnie z systemu lennego, w którym oznaczał on przyjęcie lenna przez wasala i wynikający z tego faktu wyraz wdzięczności wobec seniora²⁹. W świetle współczesnych badań przyjmuje się również możliwość zaczerpnięcia obrzędu z tradycji monastycznej³⁰. W pojmowanym zgodnie z ówczesną eklezjologią posłuszeństwie oznaczało to pozostawanie do dyspozycji biskupa i wykonywanie kapłańskich obowiązków zasadniczo na terenie jego diecezji, a ponadto czyniło prezbitera niezależnym od świeckiej władzy. Przy tym fakt ten nie czynił wyświęconego niewolnikiem biskupa, lecz jego współpracownikiem w zakresie duszpasterskiej troski³¹.

Następnie biskup zwracał się do wiernych w przemówieniu (*allocutio*)³², przypominając istotną rolę wiernych w wyborze dokonywanym przez Kościół. W tym przemówieniu Kościół porównany był do statku, na którym zarówno kapitan, jak i pasażerowie, ze względu na niebezpieczeństwo podróży i wspólny cel, powinni być jednomyślni (*Quoniam, dilectissimi fratres, rectori navis, et navigio deferendis eadem est, vel securitatis ratio, vel timoris, communis eorum debet esse sententia, quorum causa communis existit*). Ponieważ jednomyślność wiernych postrzegano jako działanie Ducha Świętego, dlatego wierni powinni publicznie potwierdzić dokonany przez Kościół wybór (*fratrem nostrorum et presbyterorum, conversatio quantum mihi videtur probata ac Deo placita est et digna, ut arbitror ecclesiastici honoris augmento*). Pojawiała się jednocześnie su-

²⁷ Wprowadzeniu wspomnianej formuły w analogiczny sposób towarzyszyło zaczerpnięcie z tej samej tradycji odpowiedniego gestu. Jednoznaczna rubryka dotycząca włożenia rąk w dłonie biskupa pojawia się po raz pierwszy w *Pontyfikale Duranda* pod koniec XIII wieku. Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s. 149.

²⁸ Por. J. A. JUNGSMANN, *Das Gehorsamversprechen nach der Priesterweihe und der althochdeutsche Priesterreid*, w: *Universitas, Dienst an Wahrheit und Leben*, t. I, red. A. STOHR, Moguncja 1960, s. 430.

²⁹ Por. J. RATZINGER, *Duch liturgii*, tłum. E. PIECIUL, Poznań 2002, s. 181.

³⁰ Studium historii i teologii przyrzeczenia posłuszeństwa podejmuje L. F. STRIEDER, wskazując na istotny wpływ oprócz niemieckich zwyczajów prawa lennego, także tradycji benedyktyńskiej i zwyczajów panujących wśród zakonów żebrzących (franciszkanów i dominikanów). Zob. L. F. STRIEDER, *The Promise of Obedience: A Ritual History*, Collegeville 2001.

³¹ Por. J. A. JUNGSMANN, *Das Gehorsamversprechen* dz. cyt., s. 432.

³² PRG XVI, 24.

gestia, aby uwzględniać nie tyle osobiste względy i uczucia (*affectione aliqua*), co przede wszystkim pragnienie kandydata dotyczące przyjęcia święceń. Tym samym wspomniane powyżej obrzędy tworzyły wstępny etap całego ordo, obejmujący badanie gotowości kandydatów i odwołujący się do świadectw na ich temat.

Właściwe rytę rozpoczynała formuła wypowiedziana przez biskupa, który wymieniał obowiązki nowo wyświęconego. To właśnie w PRG został wyraźnie określony cel prezbiteratu: do zadań prezbitera należało składać ofiarę, błogosławić, przewodniczyć, przepowiadać i chrzczyć, aby poprzez dobre czyny podobać się Bogu (*qui ordinandi estis presbyteri offere vos oportet et benedicere, preesse et predicare, baptizare et bonis operibus et Deo placitis undique redundare*)³³. B. Kleinheyer dowodzi, że powyższa formuła została zaczerpnięta z powstałego w VII wieku dzieła *De officis septem graduum*, przypisywanego niesłusznie Izydorowi z Sewilli³⁴.

Po wypowiedzeniu tej formuły następowało nałożenie rąk na głowę kandydata: najpierw czynił to biskup, a następnie w taki sam sposób pozostali prezbiterzy³⁵. Bezpośrednio po nałożeniu rąk PRG wspomina o zaczerpniętym z rzymskich sakramentarzy przemówieniu do prezbiterów (*praefatio presbiterorum*), które w dawnej liturgii rzymskiej było bezpośrednim wezwaniem przed rozpoczęciem litanii. Wskazuje na to sama treść formuły (*oremus dilectissimi*), jak również obecne w rubryce wezwanie diakona (*flectamus genua*) do postawy klęczącej podczas rozpoczynającej się modlitwy (prawdopodobnie litanii). Zaskakujący jest nagłówek w tekście (*praefatio*), wskazujący jedną z modlitw odmawianych podczas liturgii mszalnej. B. Kleinheyer uważa to za zaczerpnięcie z tradycji liturgii galijskich, w których wspomniane wyrażenie oznaczało po prostu przedmowę, wprowadzenie³⁶.

Kolejną czynność stanowiła modlitwa święceń, którą *Pontyfikał* w zasadniczej postaci przejął z rzymskich sakramentarzy, nadając jej zarazem

³³ Tamże 25.

³⁴ Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s. 151.

³⁵ PRG XVI, 26.

³⁶ Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s.164. Autor przytacza także pochodzące z VIII wieku galijskie źródła liturgiczne (*Missale Francorum* i *Sakramentarz Gelazjański*), w których w odniesieniu do święceń lektora funkcjonuje nagłówek *praefatio lectoris*.

strukturę klasycznej prefacji³⁷. Przypuszcza się, że modlitw święceń od dłuższego czasu była śpiewana w tonie mszalnej prefacji, przy czym PRG jest pierwszym dokumentem, który bezpośrednio to potwierdza i konsekracyjnej modlitwie nadaje jednocześnie odpowiednią strukturę (to znaczy dialog wprowadzający *Dominus vobiscum*) Tekst modlitwy święceń odpowiada formule istniejącej w rzymskich sakramentarzach i w samej treści nie wprowadza istotnych zmian.

W dalszym przebiegu liturgii święceń następowało wręczenie szat i naczyń (*traditio instrumentorum*). W porównaniu do pierwotnej rzymskiej liturgii stanowi to kolejną nowość, jaką zawiera PRG. Ryt przekazania szat liturgicznych zaczerpnięto z Hiszpanii, gdzie lokalne synody już w VI wieku określały szaty przysługujące odpowiedniemu stopniowi święceń³⁸. Według PRG biskup zakładał nowo wyświęconemu stułę (tekst nic nie wspomina o krzyżowaniu stuły, co stanie się normą w XIII wieku), wypowiadając przy tym odpowiednie słowa: *Przyjmij jarzmo Pana, jego bowiem jarzmo jest słodkie a brzemień lekkie (Accipe iugum domini, iugum enim eius suave est et onus eius leve)*³⁹ Bezpośrednio po tym biskup wręczał ornat wskazując jednocześnie na symbolikę tej szaty: *Niech Pan przyoblecze cię szatą niewinności (Stola innocentiae induat te dominus)* oraz: *Przyjmij szatę kapłańską, która oznacza miłość, zdolny jest bowiem Bóg, aby umocnić w tobie miłość i dzieło doskonałe (Accipe vestem sacerdotalem per quam caritas intellegitur; potens est enim Deus ut augeat tibi caritatem et opus perfectum)*. Poczawszy od tego okresu wręczenie szat podczas obrzędu święceń interpretowano jako akt otrzymania władzy i sakramentalnej mocy, co usuwało poniekąd na marginesy kluczowe dla pierwotnej liturgii rzymskiej czynności, jakimi były nałożenie rąk i wypowiedzenie przez biskupa modlitwy konsekracyjnej. W tekście PRG pojawia się jeszcze jedna formuła odnosząca się do przekazania szat (*Induere vestibis praeclaris a cunctis commaculationum spurcitiis expurgatus, descendatque super te divinae trinitatis ante mundi constitutionem tibi benedictione data. Per omnia saecula saeculorum. Amen*).

Po przekazaniu szat nowo wyświęconym pojawia się kolejne przemówienie do wiernych, związane z zachętą do modlitwy o błogosławieństwo

³⁷ PRG XVI, 29.

³⁸ Por. J. BLIGH, *Ordination* dz. cyt., s. 110-111.

³⁹ PRG XVI, 30.

i łaskę udzielaną przez Ducha Świętego dla nowo wyświęconych, aby nie utracili otrzymanych darów⁴⁰. Tym samym formuła podana w PRG sugeruje, że w tym momencie sprawowania obrzędów kandydaci stawali się już kapłanami. Jednak bezpośrednio po tej zachęcie biskup wypowiadał kolejną modlitwę *Deus sanctificationum omnium auctor*⁴¹. Tekst tej modlitwy zasadniczo pokrywa się z modlitwą *Sanctificationum omnium auctor* zawartą w *Sakramentarzu Gelazjańskim*, chociaż nie jest ona tam nazwana *benedictio*, lecz *consecratio*. Przypuszcza się, że w liturgii galijskiej stworzono ją w analogii do rzymskiej modlitwy święceń: o ile tamta była oparta na anamnezie wydarzeń starotestamentalnych, ta druga odwołuje się wyraźnie do Nowego Testamentu. Znaczenie tej modlitwy jest niejasne, zwłaszcza jeśli zestawi się ją w relacji do rzymskiej modlitwy. Zgromadzenie takiej ilości różnorodnych formuł pokazuje charakterystyczną cechę redaktorów PRG, którzy wykorzystali różnorodne tradycje oraz zebrali bardzo zróżnicowany materiał, oddalając w ten sposób obrzęd od ducha rzymskiej prostoty i klarowności.

Po wręczeniu szat biskup namaszczał obie dłonie każdego z kandydatów, czyniąc na nich olejem znak krzyża i wypowiadając jednocześnie słowa odpowiedniej modlitwy, w której prosi Boga, aby konsekrował i uświęcił dłonie kapłana przez to namaszczenie i błogosławieństwo, aby wszystko to, co nowo wyświęcony będzie konsekrował i błogosławił, stało się konsekrowane i pobłogosławione w imię Pana naszego Jezusa Chrystusa (*Consecrare et sanctificare digneris, domine, manus istas per istam unctionem et nostram benedictionem, ut quecumque recte consecraverint, consecrentur et quecumque benedixerint, benedicantur et sanctificentur in nomine domini nostri Iesu Christi. Amen*)⁴². PRG nie podaje żadnych szczegółów na temat oleju, którego używano, wspominając tylko o oleju świętym (*oleum sanctam*). Dalszy rozwój obrzędów święceń i spekulacje charakterystyczne dla teologii scholastycznej doprowadziły do rozróżnienia między namaszczaniem dłoni biskupa (używano oleju krzyżma) a namaszczaniem rąk prezbitera (rubryki wspominały o oleju katechumenów).

⁴⁰ PRG XVI, 33.

⁴¹ Tamże 34.

⁴² Tamże 35.

Kolejnym rytym było przekazanie pateny i kielicha wraz z towarzyszącym temu obrzędowi wyjaśnieniem: *Przyjmijcie władzę składania Bogu ofiary i celebrowania Mszy tak za żywych, jak i za umarłych w imię Pana (Accipite potestatem offerre sacrificium Deo missamque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine domini)*⁴³. Zarówno sam gest, jak też złączona z nim formuła stanowiły kolejną nowość, wprowadzoną przez redaktorów PRG. Ta charakterystyczna formuła, oznaczająca ściśle kapłański przywilej składania eucharystycznej Ofiary, zgodnie z pojmowaną wówczas teologią Mszy świętej i teologią kapłaństwa, określała najważniejsze zadanie, jakie poprzez święcenia przyjmował prezbiter. Co więcej, w dobie średniowiecznych sporów o materię i formę sakramentu święceń, uznano, że to właśnie wręczenie naczyń oznacza udzielenie sakramentalnej łaski kapłaństwa.

Obrzęd kończył się błogosławieństwem udzielanym przez biskupa nowo wyświęconym oraz przekazaniem znaku pokoju⁴⁴. Jakkolwiek rzymskie *Ordines Romani* wspominały o tym rycie, to jednak dopiero w PRG pojawia się on w sposób wyraźny wraz z liturgiczną formułą wypowiedzianą przez biskupa (*Pax Domini sit semper vobiscum*). Pocałunkowi pokoju towarzyszyła prośba o modlitwę, jaką biskup kierował do wyświęconych prezbiterów (*per manus se commendet eorum orationibus*)⁴⁵.

W pierwszej sekcji PRG poświęconej obrzędowi święceń (zatytułowanej *ordo qualiter in romana ecclesia presbiteri, diaconi vel subdiaconi eligendi sunt*) zawarta jest wzmianka, że po odczytanej Ewangelii wszyscy, którzy otrzymali święcenia przynoszą dary do ołtarza, składając je na ręce biskupa, od którego później otrzymują dary eucharystyczne (*omnes qui ibi ordinati sunt oblationes desferunt ad manos episcopo et ab eo consecrates accipiant*)⁴⁶. Jednak znaczenie tej rubryki pozostaje niejednoznaczne, gdyż

⁴³ Tamże 36.

⁴⁴ Tamże 37-38.

⁴⁵ B. KLEINHEYER próbuje zrekonstruować cały ryt. Być może tej prośbie o modlitwę towarzyszyło jednocześnie złączenie rąk, na co zdaje się wskazywać wtrącone do rubryki wyrażenie *per manus*. Przy tym forma gestu, jak również jego znaczenie z pewnością pozostają odmienne od tego, który miał miejsce wcześniej przy składaniu przyrzeczeniu posłuszeństwa. Interesującym dokumentem w tym kontekście jest XII-wieczny *Pontyfikał z Rouen*, który przytacza słowa biskupa *Ora pro me frater*, wraz z odpowiedzią neoprezbitera *Dominus vobiscum retribuatur*. Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s. 153.

⁴⁶ PRG XVI, 4.

właściwy obrzęd święceń zredagowany przez redaktorów PRG (*ordinatio presbiteri*) nic na ten temat nie wspomina.

5. Podsumowanie obrzędu

W obrzędach święceń prezbiterów nowe rytury i modlitwy, pochodzące spoza Rzymu, w konsekwencji zaczęły spychać na margines istotne dla liturgii rzymskiej czynności, to znaczy gest nałożenia rąk i modlitwę święceń. Dodatkowe rytury, które pierwotnie miały wyjaśniać istotę sakramentu i uzupełniać jego najważniejszy element, z upływem czasu stawały się coraz bardziej wyeksponowane, co znalazło swoje odzwierciedlenie nie tylko w samej strukturze obrzędów, lecz również we właściwych dla średniowiecznej scholastyki sporach teologicznych dotyczących materii i formy sakramentu święceń.

Według opinii historyków liturgii, przedstawiony powyżej obrzęd święceń prezbiterów stanowił *mieszanię różnych rytów (farrago diversorum rituum)*⁴⁷ Kluczowe dla liturgii rzymskiej czynności oznaczające udzielenie święceń i przekazanie sakramentalnej mocy (nałożenie rąk oraz modlitwa konsekuracyjna) w liturgii rzymsko – galijskiej straciły swoje pierwotne znaczenie. Do obrzędów święceń wprowadzono wiele nowych elementów, w postaci rozmaitych rytów, nie zawsze ze sobą związanych i niekiedy wkomponowanych w strukturę całego obrzędu.

Niewątpliwie kontekst kulturowy i historyczny tamtej epoki domaga się zrozumienia ze strony współczesnej teologii. Przypisywanie bardzo dużego znaczenia wspomnianym obrzędom wyjaśniającym staje się bardziej zrozumiałe z uwagi na charakterystyczny dla czasów średniowiecznych sposób myślenia, wyrażający się silnym przywiązaniem do alegorii, porównań i znaków. Tworzony w ten sposób świat symboli miał za zadanie oddziaływać na psychikę i emocje człowieka, stając się tym samym nośnikiem treści teologicznych, zmierzających do uświęcenia człowieka. Nie bez znaczenia był też fakt sprawowania liturgii w języku łacińskim, z upływem wieków coraz bardziej niezrozumiałym dla uczestników liturgii.

⁴⁷ B. KLEINHEYER w swoim historyczno-liturgicznym studium przytacza taką opinię kard. Tomassi i wykazuje słuszność takiego określenia już w odniesieniu do *Pontyfikatu Rzymsko – germańskiego*. Por. B. KLEINHEYER, *Die Priesterweihe* dz. cyt., s. 144-145.

Wspomniane zjawiska zasługują na uwzględnienie przy dokonywanej ocenie poszczególnych etapów rozwoju obrzędów święceń prezbiteratu.

6. Dalszy rozwój *Pontyfikału Rzymsko-germańskiego* i zastosowanie *ordinatio presbiteri* w liturgii rzymskiej

PRG dzięki protekcji arcybiskupstwa mogunckiego zyskało sobie bardzo dużą popularność, czego przejawem było rozprzestrzenianie się księgi i jej szybka recepcja na terenach dzisiejszych Niemiec, Anglii, Francji i Włoszech. Jakkolwiek archetyp PRG zaginął, to jednak do naszych czasów zachowały się 52 rękopisy, które ze względu na pochodzenie można podzielić na cztery grupy: włoską, niemiecką, francuską i angielską⁴⁸. Zredagowany w Moguncji *Pontyfikał* za sprawą cesarza Ottona I przedostał się do Rzymu i tam przyjęto go jako księgę właściwą dla liturgii rzymskiej. Oprócz czynników politycznych, sprzyjającą ku temu sytuację stanowił kryzys liturgii w Rzymie w ciągu X wieku. W tamtym stuleciu w Rzymie nie powstał żaden rękopis ani manuskrypt liturgiczny, co w połączeniu z innymi przejawami kryzysu życia kościelnego, skłoniło historyków do nazwania tego stulecia mianem *saeculum obscurum*. Zrozumiałe jest więc przyjęcie PRG i dostosowanie do potrzeb Kościoła w Rzymie i talii. Przejście z *Pontyfikału Rzymsko – germańskiego* do *Pontyfikałów Rzymskich* z XII wieku dokonało się drogą systematycznej przebudowy, dzięki której zagraniczną księgę oczyszczono ze wszystkiego, co nie odpowiadało mentalności rzymskiej⁴⁹. W pracy redakcyjnej poszczególne obrzędy uproszczono, przy czym *ordinatio presbiteri* pozostał bez większych zmian. *Pontyfikały Rzymskie* z XII wieku, podobnie jak powstały w następnym stuleciu *Pontyfikał Kurii Rzymskiej*, zasadniczo przejęły ten obrzęd bez większych zmian, tym samym nadając mu charakter wzorcowy dla liturgii rzymskiej.

C. Vogel uznał PRG za jeden z najważniejszych monumentów liturgicznego odrodzenia za czasów Ottonów, to znaczy drugiej połowy X wieku⁵⁰. Wraz z powstaniem tego pontyfikału liturgia sprawowana przez biskupa otrzymała

⁴⁸ Por. C. VOGEL, R. ELZE, PRG III, s. 6-11.

⁴⁹ Por. J. BOGUNIOWSKI, *Rozwój historyczny* dz. cyt., s. 162-163.

⁵⁰ Por. C. VOGEL, R. Elze, PRG III, s. 3.

szczególny status w Kościele, co spowodowało, że pozostałe księgi liturgiczne powstające w tym okresie traktowały ją jako punkt odniesienia. Ponadto, wraz z PRG rozpoczął się nowy okres w historii liturgii, kończąc definitywnie czasy karolińskiego odrodzenia, kiedy tworzono pojedyncze *libelli* i manuskrypty⁵¹. Od tej pory w liturgii pojawił się zupełnie nowy typ księgi, inspirowany zarazem powstawanie kolejnych ksiąg liturgicznych, opierających się na tych samych założeniach (mszał, brewiarz oraz rytuał). Tym samym PRG wywarł wielki wpływ na kształtowanie się liturgii rzymskiej w okresie średniowiecza. Kompilacja poszczególnych elementów rzymskich *Ordines Romani* wraz z zebranymi galijskimi dodatkami stanowiła od tej pory zasadniczą postać obrzędów i ceremonii sprawowanych w liturgii rzymskiej.

7. Teologiczne znaczenie liturgii sakramentu święceń

Zgodnie z zasadą *lex orandi lex credendi* liturgia stanowi wyraz wiary całego Kościoła. Stąd jej zasadniczy kształt oraz treść poszczególnych modlitw i tekstów odpowiadają dziedzictwu, jakie stanowi przekazywany na przestrzeni stuleci w ramach Tradycji skarb wiary (*depositum fidei*). Dotyczy to w znacznym stopniu również obrzędów, za sprawą których udzielany jest sakrament święceń.

Poszczególne obrzędy były kształtowane na przestrzeni historii w dialogu z konkretną kulturą i pod wpływem zwyczajów panujących w danej epoce, a także w określonym środowisku. Stąd kontekst kulturowy i historyczny stanowi niekiedy klucz do zrozumienia genezy i znaczenia określonych rytów i modlitw, występujących w liturgii. Próba analizy dokumentów i świadectw liturgicznych powstałych w X wieku, zmusza do zachowania ostrożności i unikania zbyt pochopnych wniosków. Z tamtych czasów zachowała się bowiem ograniczona liczba źródeł, co sprawia, że niektóre wyjaśnienia mają jedynie charakter hipotez.

Ponadto należy podkreślić, że liturgia nie jest tylko i wyłącznie prostym *locus teologicus*, jak określano to w teologii neoscholastycznej. Współcześnie wskazuje się także na znaczenie teologii liturgicznej, która jest czymś więcej niż tylko prostym opisem liturgii. Uwzględnia ona teologię żyjącą w liturgii, to znaczy objawiającą się w każdym akcie celebracji liturgicz-

⁵¹ Por. E. PALAZZO, *A History* dz. cyt., s. 201.

nej, zakładając tym samym, że liturgia stanowi fundament teologii i jej wewnętrzne źródło⁵². Powyższa refleksja staje się bardzo cenna w odniesieniu do sakramentalnych obrzędów, w tym również do święceń prezbiterów.

Ostateczną formę rzymsko – galijskiej liturgii święceń prezbiteratu zawiera wydany po Soborze Trydenckim w 1596 roku *Pontyfikał Rzymski*, obowiązujący w Kościele aż do reformy dokonanej po Soborze Watykańskim II. Warto zauważyć, że mimo podjętej po *Vaticanum II* reformy i opublikowania nowego *Pontyfikału Rzymskiego*, w Kościele nadal istnieją środowiska tradycjonalistyczne posługujące się obrzędem święceń sprzed reformy.

Zreformowany obrzęd święceń biskupa, prezbiterów i diakonów był pierwszą posoborową księgą, wydaną w dobie odnowy liturgicznej. Jakkolwiek reforma *ordo* była radykalna, to jednak pozostało w nim wiele obrzędów, które do rzymskiej liturgii przedostały się za sprawą *Pontyfikału Rzymsko – germańskiego* (warto wspomnieć przyrzeczenie posłuszeństwa, namaszczenie dłoni nowo wyświęconych, czy też przekazanie naczyń i szat liturgicznych). Stąd studium historii liturgii pozwala odkryć nie tylko genezę poszczególnych rytów i tekstów, lecz również ich wciąż aktualne znaczenie w perspektywie żyjącego misterium Chrystusa, jakim jest liturgia Kościoła.

Summary

DEVELOPMENT OF ORDINATION RITES IN ROMAN LITURGY IN THE LIGHT OF ROMANO-GERMAN PONTIFICAL FROM THE 10TH CENTURY

According to the principle *lex orandi lex credendi*, the liturgy of the Roman Church expresses faith of the whole catholic community. In its essential form, as well as in particular prayers and texts, it corresponds to the deposit of faith (*depositum fidei*) conveyed over the centuries within the Tradition. It also applies, to a great extent, to rites by which the sacrament of holy orders is administered. This paper tries to demonstrate the evolution of liturgical books and rites connected with the rite of ordination in the Roman Church. Rite of ordination in the ancient Roman Rite was very simple – its

⁵² Por. B. MIGUT, *Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej*, Lublin 2007, s. 29.

most important element was the prayer of consecration and laying on of hands by the bishop. Romano-German Pontifical contains a lot of German and Gallic elements which were merged with the traditional Roman liturgy. This Pontifical includes, among other things, the rites of ordination to the priesthood (*Ordo qualiter in romana ecclesia presbiteri, diaconi vel subdiaconi eligendi sunt*). The most important liturgical activities within the Roman liturgy lost their primary meaning in the Roman-Gallic liturgy. At the same time, new elements were introduced. The final form of the ordination rite in Roman-Gallic liturgy is included in the Roman Pontifical, published in 1596, which had remained obligatory in the Latin Church until the reform carried out at the behest of the Vatican Council II. The reformed rite of ordination for bishops, priests and deacons was the first postconciliar liturgical book published during the liturgical renewal after the Vatican Council II. Despite the radical reform of the ordo, many of the rites from Romano-German Pontifical survived, e.g. promise of obedience, anointing of the hands of the newly ordained and handing over of liturgical vessels and vestments. The Author describes how different rites have been taking shape through a dialogue with particular culture and under the influence of customs that have prevailed in a given epoch as well as in a specific milieu. Historical and cultural context provides sometimes the key to understanding genesis and meaning of specific rites and prayers within the liturgy. The effort to analyse documents and liturgical testimonies from X century requires carefulness to avoid jumping to conclusions. Very limited number of sources survived from the early Middle Ages and this is the reason why some explanations are only hypothetical. Liturgy of the Holy Mass and liturgies of particular sacraments were developing simultaneously with formation and creation of new liturgical books that had not existed before. This process began in the Church in VIII century and originated from the need of consolidation of liturgical life and, as a consequence, community life of the faithful of the Church.